

VELİYYUDDİN YEGEN*

Aysel ERGUL **

HAYATI (1873-1921) : Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın kızkardeşinin oğlu olan İbrahim Paşa Yegen'in İstanbul eşrafından olan oğlu Hasan Sırrı Paşa, Çerkez bir prensesle evlenmiş ve ondan 1873 yılında bir oğlu olmuştur. Bu çocuğa Muhammed Veliyyuddîn adı verilmiştir¹. İstanbul'da doğan Veliyyuddîn Yegen henüz üç yaşındayken , ailesiyle birlikte Mısır'a yerleşen babası 1879 yılında ölünce aile işlerini Mısır Maliye Bakanı olan kardeşi Ali Haydar Yegen'e bırakır.

Çocukluk ve gençlik yılları Mısır'da geçen Veliyyuddîn Yegen, Hıdiv Tevfik Paşa'nın hem kendi hem de bazı Mısır emirlerinin oğullarının öğrenimleri için yaptırmış olduğu "el-Medresetu'l-Encâl" adlı okula gider. Arapça, Türkçe ve İngilizce öğrenmeye başlayan Yegen, bir Fransız hocadan da Fransızca dersler alır. Bu arada Yunanca'ya da merak salar ve bu dilden de bir şeyler öğrenir. Arap ve Avrupa edebiyatıyla yakından ilgilenir. Böylece geniş bir kültür yelpazesi oluşturmayı başarabilen Yegen'e yeni bir dünyanın kapıları açılır.

Yazarlığa karşı kendisinde doğuştan bir kabiliyet olduğunu hisseden Yegen, yazarlık üzerine denemeler yapar. ve yaşı yirmiye ulaşınca Mısır gazetelerinde edebiyat , siyaset ve sosyal konular üzerine makale ve şiirler yazar. Yazarlık konusunda bu kadarla yetinmeyen Yegen, 1895 yılında kendi özel gazetesi olan "el-Mikyâs" ı neşretmeye başlar.² Ancak akrabalarının baskısı karşısında yayın işini

* Yegen (يكن) , Türkçe bir kelimedir.

** Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arş. Gör. Dr.

1 Anna Arkadyevna Dolinina , Oçerki İstorii Arabskoy Literaturı Novogo Vremeni (Yegipet i Sıriya) , Moskova, 1968, s.95 ; Hayreddîn ez-Ziriklî , el-A'lâm, II. baskı , Beyrut, 1969, IX, 137 ; Komisyon, el-Muffid fi Terâcimi's-Şu'arâ' ve 'l-Udebâ' , I. baskı , 1988 , s.156 ; Hannâ el-Fâhûrî , el-Mu'cez fi'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhihi (Edebu'n-Nahđati'l-Hadise) , Beyrut, 1991 , IV , 240 .

2 'Omer Rıdâ Keşhâle, Mu'cemu'l-Müellifin, Beyrut , 1957 ,XIII , 167 ; Oçerki , s.95, el-Muffid, s.156 ; el-A'lâm, IX, 136-137 ;Yusûf Es'ad Dâğır , Mesâdiru'd-Dirâseti'l-

bırakarak devlet idaresinde çalışmaya başlar.

1896 yılında bir yıllığına, rüyalarının kenti olan İstanbul'a gider. Ancak İstanbul'da karşılaştığı ortam ve gördüğü manzaralar³ onun üzerinde derin izler bırakır ve onu bir özgürlük davetçisi olmaya sevkeder. Böylece Yegen, aristokrat aslını, elit tabakayı ve ünvanları bir tarafa bırakarak, halkın düşüncelerini hissetmeye başlar ve insanlık vicdanının arzu ettiği şeyin içinde olmak ister.⁴ 1897 yılında Abdulhamid rejiminin keskin muhalifi olarak istibdada karşı mücadele etmek düşüncesiyle Mısır'a geri döner. Artık o yıllarda Yegen'in "Jön Türkler" ile ilişkisi ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kahire'de "el-İstikâme" adlı bir gazeteyi yayınlamaya başlayan Yegen, bu gazetenin sayfalarında Osmanlı İmparatorluğu'nun şovenistik siyasetini, istibdadı, İstanbul da devlet idaresinde mevcut olan çekişmeleri, jurnalleri vb. kötü durumları sert bir dille eleştirir⁵. Devleti, bu bozukluğu düzeltmeye ve halkın durumunu iyileştirmeye davet eder. Gazete, Türk hükümetinin tepkisini alır. Bâb-ı Alf bu cüretkâr sese karşı çıkar. Siyasî ve malî zorluklar Yegen'i bu gazeteyi kapatmaya mecbur eder, ancak o, konumunu değiştirmez ve gazetecilik faaliyetlerine devam eder. "Zuheyr" lakabıyla yazdığı makaleler sürekli olarak "el-Muqattam" ve "el-Muşîr" adlı gazetelerde yayınlanır. Muhtemelen Abdulhamid hükümeti, ya bu ortamı düzeltmeye ve hürriyet taraftarlarının seslerine cevap olarak anayasayı ilan etmeye kararlı olduğuna bu yetenekli gazeteciyi razı ederek onu kendi tarafına çekmek, ya da onu etkisiz hale getirmek amacıyla 1897 yılında Yegen'i İstanbul'a çağırır. Bunun üzerine İstanbul'a geri dönen Yegen, orada önce Gümrük İdare Meclisi üyeliğine, sonra da maarif işlerine bakan Yüksek Şûra'nın üyeliğine atanır.

Abdulhamid, Yegen'in fikrinin değiştiğini zanneder, ancak zaman onun zannettiğinin aksini gösterir. Zira Yegen, devlet idaresinde gördüğü hilekârlık ve fesatlıktan dolayı üzüntüye kapılır, maarif bakanı ve evrak müdürüyle münakaşa

Edebiyye, Beyrut, 1956, II, 764; Heyet, el-Mevsû'atu'l-'Arabîyyetu'l-Muyessere, II. baskı, Mısır, 1965, s.1984; el-Mu'cez, IV, 241; Ahmet Savran, 19. yüzyıl Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı, Erzurum, 1991, s.120.

3 Bu ortam hakkında bilgi için bkz. el-Mu'cez, IV, 242.

4 el-Mu'cez, IV, 242.

5 Mesâdiru'd-Dırâseti'l-Edebiyye, II, 764; Oçerki, s.95; el-Muffd, s.156; el-Mu'cez, IV, 243.

eder⁶. Gazetelerde, Abdulhamid'in arkadaşı olan Ebi'l-Hudâ'nın işlerinin kusurlarını ortaya koyar ve onları eleştirir. Böylece durum onun aleyhine döner ve onunla ilgili olarak Bâb-ı Alf'de sesler yükselmeye başlar.

Sultan'ın adamları, Veliyyuddîn'e karşı elbirliği ile bir komplo kurarlar. Onu güçlü bir nezaret altında tutarlar. Dedikodular her taraftan onu kuşatmaya başlar, entrikalar onun etrafında düşmanlık ve nefretten oluşan bir dünya doker. Komplocular, Yegen'in evinde sultanın şahsına ve hükümet adamlarına zarar veren evraklar ve kitaplar olduğunu zannederek evini aratırlar. Bu olay, Yegen'i ve ailesini derinden üzer. Bu olaydan dört ay sonra vali ile Yegen arasında büyük bir tartışma çıkar. Bunun üzerine Yegen önce hapsedilir, sonra da Sivas'a sürgün edilir (1902). Yaklaşık yedi sene Sivas'da kalır (1908)⁷. Oradaki ağır hayat şartlarına aldırış etmez. Bu yıllar onun için oldukça verimli yıllar olur ve Yegen orada pek çok hüznü dolu şiirler ve makaleler yazar. Daha sonra bütün bu yazdıklarını "*el-Ma'lûm ve'l-Mechûl*" adlı kitabında toplamıştır⁸.

1908 yılında Anayasa ilan edilince Yegen özgürlüğüne kavuşur. İstanbul'a gider ve orada bir müddet kaldıktan sonra Mısır'a geri döner. Hayatının sonuna kadar burada yaşar. Orada özellikle "*el-Mukattam*", "*el-Ehrâm*" ve "*el-Müeyyed*" gazetelerine yazılar yazar. Bu esnada onun "*Havâtiru Niyâzi*", "*es-Sahâifu's-Sûd*", "*el-Ma'lûm ve'l-Mechûl*" ve "*et-Tecârib*" adlı kitapları neşredilmiştir. O, bir müddet Adalet Bakanlığında, daha sonra ise es-Sultan Hüseyin Kâmil'in divanında kâtib olarak çalışır⁹.

Jön Türk hareketi Yegen'in Arap halkıyla ilgili beklentilerini gerçekleştirilemeyince hüsrana uğrar ve ilk başlarda olduğu gibi gazetecilik görevine devam eder. Sürgün öncesinde olduğu gibi el-Mukattam'a makaleler yazar ve arkadaşı Antûn Cemîl'in *ez-Zuhûr* dergisinde ve diğer dergilerde yeni kasideler yayınlar¹⁰.

Eserlerinin çoğunu Arapça olarak yazan Yegen, daha sonra bu yazdıklarını

6 el-Mu'cez, IV, 243.

7 Carl Brockelmann, G.A.L, Suppl.(Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband), Leiden, 1942, III, 48; Mesâdiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye, II, 764; el-A'lâm, IX, 136; Mu'cemu'l-Müellifin, XIII, 167; el-Mu'cez, IV, 244

8 Oçerki, s.96; el-Muffid, s.156.

9 G.A.L (Suppl.), III, 49; Mesâdiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye, II, 764; el-A'lâm, IX, 137; el-Mu'cez, IV, 244.

10 Oçerki, s. 96.

1909 yılından itibaren kitap şeklinde yayınlamaya başlar ¹¹. Bu parlak sima, arkasında hakikat ve iyiliği aydınlatan bir ışık ve eserler bırakarak 1921 yılında Hılvân'da vefat eder.

Yazarın 1909 yılında Türkçe'den Arapça'ya çevirdiği "*Havâtiru Niyâzi*" adlı eserde, 1908 Anayasası'nın ilanından bahseden bir bölüm bulunmaktadır. Bu eseri Muhammed Niyâzi yazmıştır¹².

İlk önce yazarın, iki ciltlik "*el-Ma'lûm ve'l-Mechûl*" (Bilinen ve Bilinmeyen) adlı kitabının birinci cildi yayınlanır. Bu kitabın birinci cildi Mısır ve 1890'lı yıllardaki Osmanlı İmparatorluğu hakkında makaleler, Arap ve Türk matbuatı, Mısır'da İngilizlerin güttüğü siyaset, padişahlık Türkiye'sindeki despotik rejim, Jön Türkler'in faaliyeti ve siyasî şahsiyetler hakkındaki makaleleri içermektedir¹³.

1910 yılında Yegen'in diğer bir eseri olan "*eş-Şahâ'ifu's-Sûd*" (Kara Sayfalar) adlı kitabı yayınlanır. Yegen bu eserde, sürgün dönüsünün ilk yıllarında el-Muqattam gazetesinde "*Zuheyr*" imzasıyla yazdığı, konuya uygun olan şiir veya şiir parçalarıyla başlayan makaleleri toplamıştır. Yazar bu makalelerinde, yaşanan bazı olayları eleştirmek istemiştir. Makalelerin bazıları Abdulhamid döneminin en önemli problemlerini ele almaktadır¹⁴.

"*eş-Şahâ'ifu's-Sûd*" adlı kitabın peşinden 1911 yılında, "*el-Ma'lûm ve'l-Mechûl*" kitabının ikinci cildi yayınlanır. Yegen bu ciltte, Sivas'da geçirdiği sürgün hayatından bahsetmektedir. İki yıl sonra ise "*et-Tecârîb*" (Tecrübeler) adlı kitabı yayınlanır (İskenderiye, 1913). Bu kitap sanki "*eş-Şahâ'ifu's-Sûd*" kitabının devamı gibidir. Bu eserin ihtiva ettiği makaleler sosyal içerikli olup, o dönemde süregelen siyaset, sosyal problemler, Arap-Avrupa ilişkileri, eğitim konusu, geçmiş ve şimdinin edebî eserlerinin korunması konuları ele alınmıştır. Her iki kitaptaki makalelerin ana fikri, ilerlemeye engel olan herşeye karşı mücadele etmektir¹⁵.

Bu eserlerin yanı sıra Yegen'in siyasî, sosyal ve duygusal şiirlerini ihtiva eden

11 Oçerki , s.96 .

12 Yusûf İlian Serkis , Mu'cemu'l-Maṭbû'âti'l-'Arabiyye ve 'l-Mu'arrebbe , Mısır , 1928 , II , 1951 .

13 Oçerki , s.96 ; Mesâdiru'd-Dırâseti'l-Edebiyye , II , 765 ; el-Mu'cez , IV , 245-246 .

14 Oçerki , s.96 ; el-Mu'cez , IV , 246 .

15 Oçerki , s.96 ; Mu'cemu'l-Maṭbû'ât , II , 1952 ; el-A'lâm , IX , 136 ; el-Mu'cez , IV , 246 ; el-Muffd , s. 157 .

bir şiir divanı, özgürlük, kardeşlik, hoşgörü, zulm ve istibdatın kötülüğü konularını ele aldığı, olayları Jön Türk hareketinden önce cereyan eden "Dikrân ve Râ'if" adlı bir romanı bulunmaktadır¹⁶. Yazar bu romanını ölümünden bir müddet önce kaleme almıştır. Şiirlerini ise ölümünden sonra kardeşi Yusuf Hamdî toplamış ve Halîl Muţrân'ın yazdığı bir mukaddimeyle 1924 yılında yayınlamıştır¹⁷.

Yegen hakkında yazılan edebî eserlerde, onun basılmamış bazı eserlerinden bahsedilmektedir. Yegen'in edebî kişiliğini araştıran araştırmacılar bu eserler arasında: "el-'Aşru'l-Cedîd" (Yeni Asır) , "Mi'etu Burhân ve Burhân 'alâ Zulmi 'Abdulhamîd es-Sultân" (Sultan Abdulhamid'in Zulmü Üzerine Yüzbir Delil) vb. eserleri saymaktadırlar¹⁸.

SIYASİ VE İÇTİMAİ GÖRÜŞLERİ: Cesaretli, inatçı, bütün sözleri ve işlerinde samimi, ince duygulu, her türlü baskıdan nefret eden ve demokratik bir insan olan Veliyyuddîn Yegen toplumun karşısına açık yüreklilik, cesaret ve doğrulukla çıkmış, toplumdaki çarpıklıklara ve düzensizliklere ilgisiz kalmamıştır. Çünkü o, toplumdaki sosyal adaletsizliğe ve bu adaletsizlik altında eziyet çeken halkın durumuna şahit olmuş ve bu durum onu derinden üzmüştür. Bunun üzerine hamiyet duygusu ve yüce şahsiyeti onu, edebiyatçıların bir milletin ışık kaynağı olduğu düşüncesinden hareketle bu olaylar hakkındaki düşüncesini kaleme almaya sevketmiştir. Kendisini , yol gösteren bir fener olarak ortaya koymuş ve bu konudaki tutumunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Onlar, kendi istediklerini yazmamı istiyorlar, ben ise kendi istediğimi yazmak istiyorum". Bu söz, özgürlükçü hareketin bir işareti, insan ve kalem özgürlüğünün özgürce ilanıdır¹⁹.

Zira Yegen, çocukken sütünü emdiği, gençken aşık olduğu ve yaşlıyken kucaklayıp kollarına aldığı özgürlüğün oğludur. O, şumullü bir adalet anlayışının gölgesinde, ortak bir sevgi gökyüzünün altında, bütün kinlerden, düşmanlıklardan ve tamahkârlıklardan soyutlanmış bir atmosferde bütün insan ve hayvan toplulukları için özgürlük istiyordu²⁰.

16 el-Mu'cez , IV , 246 ; Bu romanın konusu hakkında bilgi için bkz.G.A.L (Suppl) , III , 55

17 Oçerki , s.97 ; Mesâdiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye , II , 765 .

18 Oçerki , s.97 .

19 el-Mu'cez , IV , 253 ; Mesâdiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye , II , 764-765 .

20 el-Mu'cez , IV , 247 .

Teorik araştırmalara ve felsefi genelleştirmeye hiç bir zaman meyletmeyen Yegen herşeyden çok, yaşadığı dönemin pratik meseleleriyle ilgilenmiştir. Onun bir çok makaleleri, yaşanan olayların sıcağı sıcağına yazılmıştır. Bu yönüyle o, szn tam anlamıyla gerçek bir gazetecidir²¹.

Yegen'in siyasi yn, İngilizlerin Mısır'dan kovulması uğrundaki mücadeleye rehberlik eden ve faaliyetlerinin son yıllarında Abdulhamid'in desteğini mit ederek onunla yakınlaşma yollarını arayan "Mısır'ın Hatibi" Mustafa Kâmil'in tam aksini teşkil ediyordu. Yegen, açık bir şekilde müstebit sultan rejimini ve onun Arap halkı üzerindeki etkisini ortaya koyarak, Arap lkelerinin İngilizlerle ilişkisine sıcak bakıyordu²². Onu İngilizlere sığınmaya sevkeden şey, Sultan Abdulhamid'e olan kini ve Lord Crommer'in onu ve Abdulhamid'den kaçarak Mısır'a gelen Jn Türk hareketinin üyelerini himaye etmesidir²³.

Bu durum sanki, teorik bir temelden kaynaklanan Arap maarifiliğinin XX. yüzyılın başlangıcındaki iki kutbunu teşkil ediyordu. Yegen, hürriyetin "doğal bir güzellik" olduğu , eşitliğin "anayasanın zirvesi", hürriyetin ise onun temeli olduğu düşüncesini maarifiliğin esası olarak kabul etmekteydi. O, bu düşünceden hareketle 1908 meşrutiyetinden önce ve sonraki Osmanlı devletindeki sistemi eleřtirmektedir²⁴.

Mustafa Kâmil'den farklı olarak Yegen'in ilgi alanı yalnız Mısır ile ve hatta 'Abdurrahman el-Kevkib'i gibi yalnızca tüm Arap şarki ile sınırlı değil, bilakis tümüyle Osmanlı devletidir. O, ikinci vatani Mısır olan bir Türk olup tüm müslüman dünyasının birliğini destekliyordu. Ancak Yegen'in ileri sürdüğü bu birliğin temelleri, Türk sultanının düşündüğü temellerden farklıydı. şyleki Yegen'e göre herhangi bir şovenistik eğilim kabul edilemezdi. O, halklar arasında kardeşliği destekliyordu. İster mill'i ister din'i açıdan olsun herhangi bir fanatizmi kabul etmiyordu. Çünkü fanatizm, istibdadın kardeşi, hürriyet ve eşitliğin düşmanıdır. Fanatizme karşı duşduğu nefret," eş-şaş'ifu's-Sd" kitabının her satırında ifade edilmiştir. Bu nefret, "*Leyletu'l-adr*" (Kadir Gecesi), "*et-Ta'aşşub*" (Fanatiklik),

21 Oçerki , s.97 .

22 A.g e , s.98 .

23 Muşammed Muşammed Hüseyin , el-İttichtu'l-Vaşaniyye fi'l-Edebi'l-Mu'aşır, Beyrut , 1984 , I , 113 .

24 Oçerki , s.98 .

"*el-Istirkâk fi Eyyâmi'l-Hurriyye*" (Hürriyet Günlerinde İstibdat) ve diğer makalelerine nüfuz etmiştir. Yine bu nefret, Yegen'in "et-Tecârîb" adlı kitabının tümünü de kapsamıştır²⁵.

Yegen, Araplar ve Türkler arasındaki çekişmeyi protesto ederek, Arap-Türk kardeşliğini savunur. Araplar, mahrumiyetlere ve baskılara maruz kalmamalı, aynı zamanda onlar da Türk halkından nefret etmemelidirler. Çünkü ona göre suç, halkta değil rejimdedir (*eş-Şikâk*)²⁶.

1913 yılında, Balkan Savaşları döneminde Yegen, Jön Türkler hakkında daha sert bir şekilde konuşur: "Onlar, Abdulhamid'in biriktirdiği herşeyi kaptılar ve halkın başına öyle belâlar getirdiler ki O , yabancılardan yardım istemek zorunda kaldı...." (*et-Tecârîb*)²⁷.

Yazar, siyasi gelişmeye yönelik her adımı desteklemeye hazırdı. O, mebusan meclisinin açılışını takdirle karşılamıştır, ancak onu endişelendiren şey, milletvekillerinin güncel meseleleri değil de, ay ve güneş takvimi gibi basit meseleleri müzakere etmeleridir (*Cırağân fi Emsihâ ve fi Yevmihâ*). Dışa vurmuş olan bu sosyal adaletsizlik, boş kafalı ve kibirli emirlerin yaşadığı zengin hayatla, çalışanların yaşadığı fakir hayat arasındaki tezat Yegen'e ızdırap veriyordu (*el-'Ummâl fi'l-Bilâdi'l-'Osmaniyye*)²⁸. Kasım Emîn taraftarlarından biri olan Yegen'i, henüz daha haklarını elde edememiş olan kadının durumu öfkelen diriyordu. O, bu konuyu "*el-İmre'etu*" (Kadın) , "*el-Istirkâk fi Eyyâmi'l-Hurriyye*", "*Beyne'l-Vahşeyn: el-Eb ve'z-Zevc*" (İki Vahşi Arasında: Baba ve Koca), "*el-'Uyûbu'l-'A'ib*" (Ayıplayanların Ayıbı) vb. makalelerinde ele almaktadır: "Keşke kadının özgürlüğü için mücadele verenlerin önderini bu gün diriltmek mümkün olsaydı" diye haykıran yazar üzüntü içinde sözlerine şöyle devam eder: "Ancak o, gerçekten dirilebilseydi ve geleceğin annelerinin baskıya maruz kalmaları lehinde yazılanları okuyabilseydi tekrar mezarına dönmek, hiç bir şey duymamak için kulaklarını ve hiç bir şey görmemek için gözlerini kapatmak için acele ederdi " (*el-Mer'etu*)²⁹.

25 Oçerki , s.98

26 A.g.e. , s.98

27 A.g.e. , s.99 .

28 el-Mu'cez , IV , 254-255 .

29 Oçerki , s.99-100 ; el-Mu'cez , IV , 254 .

Gerçek anlamda düşünce ve söz hürriyetinin olmamasından da endişelenen Yegen " Ne zaman bir kimse akla yatgın bir fikir ileri sürse, kibirli ahmaklar kitlesi ona karşı çıkar ve onu sustururlar" (*el-Hurriyyetu'l-Fikr*). Yazar aynı zamanda "*el-Guluvvu fi'l-Medh*" (Medihte Mübalağa) adlı makalesinde, gerçek eğitimin zaretinde ısrarlıdır. Zira O, hakikati söyleyerek onun sonuçlarından korkmayan insanlara, özgürlüğünü koruyan "istikrarlı düşünörlere" büyük bir ihtiyaç olduğunu, diğör bir deyişle her sözüyle halkın kalbinde yer eden, onu cehalet ve ihanetin zincirlerinden kurtarabilecek insanlara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır ³⁰.

Onun siyasi ve sosyal görüşlerinde, yenilenmiş Türkiye çerçevesinde milletlerin kardeşlik ve birliklerine olan inancı önemli bir yer tutmaktadır. Yegen'in bu görüşleri, Jön Türklerin hareketinden sonra ortaya çıkan "Arap-Osmanlı Kardeşliği Cemiyeti" nin programını hatırlatmaktadır. Bu programın maddeleri, sosyal ve kültürel çerçeve içerisinde Araplar için millî eşitlik, Arap dilinde eğitimin yaygınlaşması ve Arap adet ve geleneklerine riayet edilmesini kapsıyordu. Yegen, kendisinin başlıca amacının Arap-Türk birliğinin ve Arapların eşitliğinin kazanılması olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda Avrupa demokrasisini fazlasıyla destekleyen Yegen, ona son derece güvenmiştir³¹

MAARİFÇİLİĞİ: Yegen'in İngilizlere olan sempatisi şüphesiz onun, Arapların kalkınma ve maarifçiliğinde Avrupa kültürüne verdiği önemden kaynaklanır. O, Batı'yı körükörüne taklitçiliğın taraftarı değildir: "Biz, kötüyü bir kenara atarak Batı'dan iyiyi almalıyız." (*el-Guluvvu fi'l-Medh*). Böylece Yegen'in Avrupa kültürüyle münasebete ciddî yanaşmak ve değersiz küçük şeyleri almamak gerektiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ona göre bu kültürü derinden benimsemek gerekir. Aynı zamanda Yegen, insan duygularını doğru ve ince bir şekilde ifade eden Fransız şiirine hayrandır (*et-Ta'aşşub*). Eleştirmenlere göre o da Fransız şiirinin tesirinde kalmıştır.

Düşüncelerinde Muhammed 'Abduh, Kasım Emîn ve el-Kevâkibî'nin etkisi görölen Yegen'in maarifçilik konusundaki makalelerinden ortaya çıkan düşünce, halkın eğitilmesinin bütün vatanseverlerin başlıca vazifesi ve ülkenin dirilişine giden tek yol olduğu şeklindedir. Ona göre , eski eğitim sistemi gençleri mahvederek

30 Oçerki , s. 99 .

31 A.g.e. , s.101 .

onları yüce ideallere sevkmez. Halkın eğitilmesi ve arzu edilen sonuçların elde edilebilmesi için Avrupa örneğinde bir eğitim sistemi kurulmalıdır. Aynı zamanda kadınların eğitime önem vermek gerektiği düşüncesindedir (*'Uyûbu'l-Âib*)³².

Öte yandan Yegen'in Batı'ya ve Batı kültürüne olan sempatisi, zamanı geçmiş eski geleneklere karşı protestosu onun, geçmişteki ve şimdiki Arap kültürüne değer vermediği anlamına gelmez. O, "İlimler Vatanı" olarak adlandırdığı Doğu'nun eski manevî zenginliklerine ve şöhretine oldukça önem vermiştir. Klasik Arap edebiyatını çok iyi bilen Yegen, yeri geldikçe eserlerinde en-Nabiğa ez-Zubyânî ve el-Mütenebbî'den alıntılar yapmıştır. Onu yalnızca klasik Arap edebiyatı değil, bu edebiyatın çağdaş durumu da yakından ilgilendirmiştir. Zira ona göre, eğer millî kültür ihmal edilirse hiç bir özgürlüğün ve anayasanın faydası olmaz³³.

Diğer taraftan toplumda yazarın üstlendiği görevi ciddiyetle bakan Yegen'e göre yazar, herşeyden önce bir vatandaşlık misyonu taşır ve halkın menfaati yolunda kalemini kullanarak halkın lideri olabilir³⁴.

GAZETECİLİĞİ: Kendine has ateşli bir hitap tarzı olan ünlü gazeteci Veliyyuddîn Yegen'in gazetecilik üslubu, Muhammed 'Abduh'dan daha çok Edîb İshak'ın yazı üslubunu hatırlatmaktadır. Bu üslup canlı, açık, ritmik ve cürekâr bir hatip konuşması tarzında olup, bir mantık sistemine oturtularak kağıda dökülmüş düzenli düşünceler değildir. Aynı zamanda bir sosyal eleştirmen olan Yegen, yazılarında kimi zaman devletin ileri gelenlerine, kimi zaman parlamenterlerine, sıradan halka ve bazen de belli şahıslara hitap etmektedir. Yazıdaki hitap tarzı soru, öfke ve haykırışlarla doludur.

Hannâ el-Fâhûrî, Yegen'in anlatım tarzının bölük pörçük, "sıçramalı" olduğunu söylemektedir³⁵. Gerçekten Yegen'in fikirlerinin seyri o kadar kendine mahsus bir tarzdadır ki, onun eserlerini ilk defa okuyan kişi onların, birbirleriyle ilgisi olmayan parçalardan oluştuğunu düşünür ve bu eserleri oluşturan parçalar arasında ilk etapta bağlantı kurmada zorlanır. Mesela yazarın "*el-Ğuluvvu fi'l-Medh*" ve "*el-İstirkâk fî Eyyâmî'l-Ĥurriyye*" adlı makaleleri bu özellikleri taşımaktadır³⁶.

32 Oçerki, s.103-104 .

33 A.g.e. , s.105 .

34 A.g.e. , s. 106 .

35 el-Mu'cez , IV, 255 .

36 Oçerki , s. 107 .

Dili son derece zengin olan yazar, en aktüel düşünceleri ve çağdaş olayları ifade etmek için klasik Arapça'nın sözcük potansiyelinden faydalanmıştır. Bu arada dilini gereksiz ifadelerle süslemekten kaçınmıştır. Onun üslubuna icaz (öz sözlülük) hakimdir. Bu yüzden günümüz Arap eleştirmenleri onun üslubunun "çağdaş" olduğunu söylemektedirler. Öte yandan Yegen'in eserlerinin anlaşılmasının sebebine gelince, bu durum onun üslubunun karışıklığından değil, ele aldığı konular arasında mantıklı bir ilişki kuramayıp, bir konudan diğer bir konuya geçmesinden ileri gelir.

Bir düşünürden ziyade bir yazar olan Yegen , muhtelif nazari düşüncelere sığınmaz ve bir konu hakkında nadiren bir nazariye oluşturur. Zira o, duyduğu ve gördüğünü direkt olarak kaleme alır ve onlar hakkında fikir yürütmez³⁷.

Yegen'in yaratıcılığında gazetecilik ve edebî nesir birbiriyle kaynaşmıştır. O, eserlerinde folklor ve klasik edebiyatın muhtelif tahkiye şekillerine ve türlerine müracaat etmiş, kimi zaman fıkra kimi zaman da masal tarzından faydalanmıştır. Onun "Leyletu'l-Şadr" , "el-'Uyübu'l-'A'ib" vb. makaleleri bu özelliği taşımaktadır³⁸.

Aynı zamanda Yegen'in eserlerinde "makamat" tarzına rastlamak da mümkündür. Onun, "et-Ta'aşşub" adlı eseri buna örnektir. Ancak bu eserdeki baş kahraman, klasik makamelerde olduğu gibi bir maceraperest değil, yazarın fikirlerini yansıtan ve bu özelliği ile de diğerlerinden farklılık arzeden bir fıkıh alimidir , fakat burada da olaylar birinci şahsın ağzından anlatılmaktadır.

Yegen'in, çağdaş dönemin tasvirinde "makame" tarzından faydalanması, Arap edebiyatında yeni bir olay değildir. Şöyle ki, XIX. yüzyılın başlangıcında Muhammed el-Muveylihi "İsa b. Hişâm " ve Hafız İbrahim "Leyâlî Satîh " adlı eserlerinde makame tarzını kullanmışlardır.

Öte yandan onun "eş-Şahâ'ifu's-Sûd " adlı kitabının ihtiva ettiği makaleler arasında çağdaş hikâyenin olgunlaşmamış şeklini görmekteyiz. Çoğu zaman Yegen'in eserlerinde, yukarıda adı geçen nesir türlerinin unsurları birbirleriyle karışarak onun gazeteciliğine sirayet etmiştir ki, bu durum da Hannâ el-Fâhûrî'nin,

37 Oçerki, s. 108 .

38 A.g.e. , s. 109

onun yazı üslubunu "bölük pörçük" olarak değerlendirmesine imkân vermiştir³⁹.

Kesinlikle şunu söyleyebiliriz ki Yegen, makale ve şiirlerinde herhangi bir tarzı seçmiş olsa da bütün bunları gazeteciliğin hizmetinde kullanmıştır. Bazıları onu, el-Menfalûtî ile birlikte Arap edebiyatında hikâye türünün yaratıcısı olarak kabul etmişlerdir. Ancak durum ne olursa olsun Yegen'in yaratıcılığı, XIX. ve XX. yüzyıllarda edebî nesrin gelişmesinde gazeteciliğin ne kadar büyük bir rol oynadığını göstermektedir⁴⁰.

ŞAIRLİĞİ: Yegen'in meşhur şiirlerinden bir çoğu, onun ölümünden sonra yayınlanan divanında mevcut olup, bazıları ise yalnızca dergilerde saklı kalmıştır. Yüz sayfanın üzerinde olan divanı, onun şiire karşı olan ilgisini ortaya koymaktadır. Yegen, şairliğinde nesirde olduğundan daha az orjinaldir. Politik şiirleri, mersiye ve methiyeleri olan şairi Ahmed Şevkî'nin klasik ekolüne dahil etmek mümkündür, ancak Yegen klasik şiirle fazla ilgilenmemiştir. O, nesir türünde olduğu gibi şiirde de tımtırlı (belâgatli) süslemelerden kaçınmış ve özlü anlatıma önem vermiştir.

Nitekim Yegen'in, "*Halfcu'l-Busfür ff İhdâ Leyâlî's-Şitâ'*" (Bir Kış Gecesinde Haliç) adlı şiiri, onun özlü üslubunu ve sade dilini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Tümüyle hikâye kompozisyonunun kurallarına göre yazılmış olan bu şiirin giriş bölümünde, Abdulhamid'e ters düşen meçhul bir adamı inzibatların takip etmesi, gelişme bölümünde, bu meçhul şahsın İstanbul Boğazı'nın dalgalarına atılarak öldürülmesi, sonuç bölümünde ise sultanın elçisinin öldürülen meçhul şahsın ailesini ziyaret ederek sultan adına onlara hediyeler vermesi ve sultanın taziyelerini bildirmesi anlatılmaktadır⁴¹. Yazarın şiir üslubuna örnek olması açısından onun, adı geçen şiirinden⁴² buraya birkaç mısra aktarmayı uygun bulduk:

39 Oçerki, s. 111.

40 A.g.e., s. 112.

41 A.g.e., s. 110; el-Mu'cez, IV, 260.

42 el-Mu'cez, IV, 255-256; el-İtticâhâtü'l-Vaṭaniyye fi'l-Edebi'l-Mu'âsir, I, 291.

خليج البوسفور في إحدى ليالي الشتاء

في ليلة ليس بها كوكب كأنما مَشْرِقُهَا مغرب
 يمسي سواداً كلُّ ما بينها ففوقها وتحتها غَيْهَبُ
 لا يدرك الفكرُ بها مطلباً فكل ما يطلبه يهرب
 جاءوا بمظلوم إلى ظالم قالوا له هذا هو المذنب
 بكى وفي الدار بكوا مثله فكل من في داره يَنْحَبُ
 وقد رأينا حوله صيبة تندب حين أمهمُ تندبُ

 وأقبل الصبح على أيمٍ وصبيةٍ ليس لديهم أب
 يا بحرُ لو تنطق أخبرتنا ما قال من غيبٍ إذ غيَّبوا

Sanki Doğu'su Batı olmuş yıldızsız bir gecede,
 Her şey simsiyah olmuş da altını ve üstünü kasvet bürümüş,
 Akıl aradığını bulamıyor, aradığı herşey ondan kaçıyor,
 Bir mazlumu bir zalime getirip de: " İşte suçlu bu " dediler.
 O ağladı, evde onun gibi ağladılar ve bütün ev halkı feryat etti,
 Onun etrafında çocuklar gördük ki, anneleri ağladıçça onlar da ağlıyorlardı,
 Artık dul bir kadın ve yanlarında babaları olmayan çocuklar
 üzerine sabah açıldı.
 Ey deniz! Keşke konuşsan da , sana attıkları zaman yuttuğun kişinin ne
 söylediğini bize haber versen

Yegen'in şiiri, konu ve türlerine göre çok çeşitli olup, makalelerine benzemektedir. Aynı zamanda vatanseverlik üzerine bir çok şiirleri olan Yegen'in şiirlerinin büyük bölümü, vatani olan İstanbul'a ithaf edilmiştir. Bu şiirlerinde şair, İstanbul'un güzelliklerine olan hayranlığını ve onun istibdat yıllarındaki zavallı durumundan dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. İkinci vatani olan Mısır'a da bir çok şiirler atfeden Yegen, bu şiirlerinde Mısır'ın eski şöhreti ile övünmüş, ülkenin gelecekte siyasi özgürlüğe kavuşması ve gelişmesi konusundaki

ümitlerini dile getirmiştir.

Öte yandan özellikle Jön Türkler'in hareketinden sonra Yegen, şiirlerinde siyasi meselelere fazlaca yer vermiştir. 1909 yılında "Zamanın Gözyaşları" adlı kasidesinde, devrilmiş istibdadın cinayetlerini ifşa ederken, aynı yılda yazdığı "Meclis" adlı diğer bir kasidesinde o, "insanları hürriyetin ışığına götürecektir" ilk Türk meclisine saygılarını iletir⁴³.

Yine Yegen, meşhur kasidelerinden biri olan "Suriye Gençlerine" adlı kasidesinde genç nesli, Arap dünyasının eski şöhretini yeniden diriltmeye davet etmiştir. O, şiir alanında da genç neslin bayraktarı olma çabasıındaydı.

Savaş yıllarında Yegen, kendi şiirlerinde savaş karşıtı olan konumunu açıkça ortaya koymuştur. Onun lirik şiirleri çoğunlukla gelenekseldir. Yakın akrabalarına, toplumun hizmetinde olan kişilere ve Mısırlı yazarların ölümlerine hasrettiği mersiyelerinde sade bir dil kullanmıştır.

Kendi kişisel durumunu dile getirdiği sürgün yıllarında yazdığı şiirler oldukça meşhur olmuştur. Yegen bu şiirlerinde keder içinde, bulutların gökyüzünü örttüğü, yıldızların karanlıkta gizlendiği "Güneşsiz Memleketi" anlatır. Bu memlekette ne bahçeler ne de bülbüller vardır. Yalnızca kuzgunların korkunç sesleri duyulur. Kışın burada yalnızca kar, ilkbaharda ise yalnızca toz vardır. Yegen Sivas'da yalnızca büyük bir yürek sızısı, özlem ve şefkatle Mısır'ı, oranın tabiatını, insanların ve edebiyatını hatırlar. Sivas'da ise ne şiir ne de nesir vardır. Çamur ve çirkin yapılı evlerden başka bir şey görmemiştir. Ancak Yegen'e mahsus olan ve en kederli anlarında bile terketmediği alaycı tavrı, onun mersiyelerine, Arap mersiyelerine mahsus olmayan bir özellik kazandırmıştır. Bu yüzden o, bütün olumsuz şartlarına rağmen Sivas'da ki yerinden memnun olduğunu, orada kötü hiç bir şeyin bulunmadığını istihzalı bir şekilde ifade edebilmiştir⁴⁴.

43 Oçerki, s.112.

44 A.g.e., s.113.

